

◆◆◆ SZEMLE

◆◆◆ RUDOLF BALÁŽ BESZTERCEBÁNYAI PÜSPÖK (1940–2011)

1963 óta töltötte be papi szolgálatát, de 11 évig csak titokban tehetett ezt, mert 1971-ben megvonták az állami hozzájárulást működéséhez. 1982-ig teherautó-sofőr volt. 1990-ben nevezte ki a Szentatya Besztercebánya püspökévé. 1994–2000 között Szlovákia püspökkari konferenciájának elnöke. Több katolikus oktatási intézményt, rádiót alapított.

Katolikus egyetemünk Szlovák Tanszékén egy egész napot töltött a Pavol Strauss katolikus szlovák költő életművéről rendezett első nemzetközi konferencián. A püspök külön kiemelte a tanszék hallgatóinak azonosulását az orvosköltő gondolataival. Sok hallgatónkat fogadta egyházmegyéje plébániáin nyelvgyakorlatra, és rezidenciája mindig nyitva állt a szlovák kultúra magyar barátai előtt. Legutóbb tavaly Beer Miklós váci püspök meghívását elfogadva találkozott az egyházmegye szlovák híveivel.

Különösen nagy figyelmet fordított a szlovákiai egyházmegyéék átrendezése miatt Besztercebányához került magyar hívek lelki gondozására. Büszkén mutatta be Vácott egyházmegyéje magyarjainak vikáriusát.

Igazi jó lelkipásztor volt, akinek munkássága tovább él híveiben, különösen az ifjúság körében.

HUNGAROSZLOVAKOLÓGIAI FIGYELŐ

- ◆◆◆ KISS SZEMÁN Róbert, *Szláv pokol Pesten. Ján Kollár munkássága 1819 és 1849 között* (Opera Slavica Budapestinensia, Litterae Slavicae) (Balassi Kiadó, Budapest 2011) 227 pp.

A látszólag bulvárlapba illő cím nagyon is komoly tartalmat fejez ki. A pesti szlovák evangélikus közösség poklát: harcát a németekkel önállóvá válásáért, a magyarokkal megmaradásáért, önmagával belső meghasonlottságaival.

Mindezek élén a híres-hírhedt, „pánszlávnak” bélyegzett pap, akiről az ugyancsak békés Tomek Vince is türelmetlenül ítélkezett. Kollár maga alkotta a poklot *Szlávia leánya* című művében, ahová maga helyezte büntetés-végrehajtásra elítélteit. A ne ítéld, hogy ne ítéltess igazsága beteljesedett: Kollár életművéből alig maradt valami, s ami maradt, az is a mindenkori politika hamisan kiragadott ferdítése. Regnum Hungariae legnépesebb szlovák evangélikus gyülekezetének nyomelemei maradtak csupán. Került Kollár-émléktábla a Deák térre, de nem a név viselőjének egyházi érdemei, hanem sokkal inkább a mai pesti evangélikusok bölcsessége okán. Igaz, a templomszentelés 200. évfordulójára kiadott, minden szempontból kiváló, *Oltalom a zivatarban* című kötet szerzőinek nevei, hagyománytisztelőtük egybecseng Kiss Szemán Róbert zárógondolatával, miszerint „a kollári életmű ... erodálódása nem pusztán megsemmisülés...” (194. p.), hanem – tegyük hozzá – az egykori evangélikus szellemi közösség újraegyesülésének lehetősége is.

Szerzőnk munkája címének megfelelően az általa *Szlávia leányának* fordított (eddig inkább a *Dicsőség leányát* használták) mű Acheron-énekével foglalkozik, de elemzésének szempontjai a nemzetközi Kollár-irodalom egyedülálló teljesítményévé teszik, annál is inkább, mivel Kiss Szemánnak nem kellett megküzdenie a cseh és a szlovák „kollárológusok” mindig változó taktikájú öncenzúrájával. A szláv pokol ezért alig ismert a cseh–szlovák szakirodalomban. Nem csoda, hiszen a nemzetárulók és pártoskodók között nem csupán szerb, bolgár árulók és Szvatopluk fiai bűnhődnek, hanem „Loyola lovagjai”, azaz cseh jezsuiták is, akik ugyancsak sokat tettek azért, hogy Szent Cirill és Metód protestánsellenes kultuszával a katolikus nemzettudatot erősítsék. Kiss Szemán Róbert filológiai pontossággal gyűjti össze az adatokat a szláv pokol magyar bűnöseiről is, mint Láng Ádám János, aki német–magyarból magyarrá lett vándorszínészként *Viszkocs Jankó* című darabjában a szlovákokat gúnyolja. Az „Emblematikus nemzeti törvénykönyv és büntetés-végrehajtás” fejezetcím szerzőnk pedagógusi gyakorlatáról árulkodik, hiszen minden ízében tudományos anyagát jól választott összefoglaló címeikkel teszi közérthetővé. Itt jegyzem meg, hogy sokat meríthet a továbbiakban Jakub Jakobeusszal kapcsolatban a Régi Magyarországi Nyomtatványok anyagából (1389., 1780., ill. RMK II. 915. sz. tétel stb.), s akkor még közelebb jut a cseh menekültek helvét és ágostai evangélikus ága közötti feszültségek elemzéséhez. Egyébként plasztikusan mutatja be a szlovák nemzeti és erkölcsi bűneit; a nem szlovák szláv nemzet elleni bűnei között a magyarosítást, a németesítést, a románosítást. Eftimiu Murgu román ügyvéd bűne az volt, hogy a román nyelvet nem szláv, hanem latin nyelvnék tartotta (89. p.).

Megkönnyítette szerzőnk dolgát, hogy a pesti szlovák evangélikusok egyházi-politikai küzdelmeinek kutatásában Matus László jelentős eredményeket

ért el. Ő írta meg a Deák Téri Egyházközség történetének monografikus jellegű fejezeteit, és ő Kiss Szemán kötetének szakmai lektora. Ez fölmentette Kiss Szemánt az irodalmon, az esztétikán kívüli kérdések részletezésétől, ami műfaji szempontból is egységessé teszi kötetét. Mindazonáltal nem került meg ezeket a problémákat sem, s olyan összefoglaló értékelést fogalmazott meg, amivel csak egyetérthetünk: „... Kollár pesti szlovák evangélikus lelkész és költő ... szlovák ajkúnak vallotta magát, alapvető műveltségét a magyarországi latin és német tudományosságból merítette ... műveit cseh irodalmi nyelven írta, a szlávtságot vallotta sajátjának ... sohasem kérdőjelezte meg a fennálló rendet – élete végéig hű alattvalóként szolgálta a Habsburg-ház uralkodóit.” (9. p.)

Kiss Szemán Róbert (és Matus László) Kollár-kutatásai az erodált életmű helyretétele kezdetének tekinthetők. Jól illusztrálja ezt e kitűnő kötet egyik sarkalatos megállapítása: „... nemzetpolitikai szempontok érvényesítése miatt a 19. század második felében már hallgattak a Štúr-iskola nyelvi reformjaival szembehelyezkedő kollári írásokról ... kikerültek a kánonból Kollár pedagógiai céllal írott tankönyvei és prózái is, amelyek a cseh nyelven kívül még gyakorta érvényesítették a közös magyarországi történelem követelményének igényét is.” És az erózió legbizarrabb formája: „... a múlt század 50-es éveiben ... egy megfélemlített katolikus pap-költő, Pavol Gašparovič Hlbina írt öt versszakos verset Kollár emlékére. Ebben Hlbina olyan prófétaként ünnepli költőtársát, aki jó előre meglátta a szlávok Moszkvából érkező megváltását.” (193. p.)

- ♦ ♦ ♦ HALÁSZ, Ivan, *Uhorsko a podoby slovenskej identity v dlhom 19. storočí* [Magyarhon és a szlovák identitás változatai a hosszú 19. században] (Kalligram, Bratislava 2011) 233 pp.

Halász Iván tanulmánykötetének súlypontja közvetlenül Kiss Szemán témájának folytatása: Ján Nepomuk Botula (pesti szlovák építész-vállalkozó, az ún. „új szlovák iskola” magyarokkal megegyezésre törekvő szellemi vezére), Daniel Bachát, szlováksága és hungarus volta, Martín Monhác, a pesti szlovák evangélikusok utolsó papja 1918 előtt. A kötet írásai először magyarul jelentek meg, és különösen is fontos, hogy a pozsonyi kiadó immár rendszeresen szlovákul is kiadja a magyar szlovakisztika húsba vágóan közös és fontos közös érdekű írásait. Már Kiss Szemán Róbert kötetében felfigyelhettünk a pedagógiai, tudományos ismeretterjesztő feladat vállalására. Halász Iván tanulmányai közül ezúttal egy kifejezetten (felső)oktatási céllal készült írásáról szólunk.

„Problém rozdielnej priesterovej perspektívy pri výučbe postuhorských – maďarských a slovenských dejín” [A különböző térségi perspektíva problémája a posthungarus – magyar és szlovák történelem tanításában]. Ez is

beszélő cím, benne van minden terminológiai, politikai, identitástudati stb. anomáliánk. A „társég” azt jelenti, hogy mi magyarok a „történelmi” Magyarországot tanítjuk (ennek külön szlovák neve az Uhorsko), a szlovákok pedig Slovenskót, azaz Szlovákiát – retrospektíve is.

Halász Iván jól látja a magyar–szlovák összefüggésrendszer területi problémájának egyediségét. Szerb–magyar, román–magyar viszonylatban elválaszt a vallási különbség, létezik az erdélyiség, szerb, román etnikum, állam Magyarhonon kívül is létezett. A szlovák történelmi egyediség létezik ugyan, de évszázadokon át lényegében elválaszthatatlan a magyarországi kerettől. A szlovákok alapjában csak nyelvíleg különböztek a magyaroktól, de a legnagyobb probléma az, hogy Szlovákia sohasem volt autonóm közigazgatási egység. Voltak „tót megyék”, a Rákóczi-szabadságharc idején (inkább tréfásan) emlegettek ugyan „Tót impériumot”, de hivatalos határok sohasem voltak. S ha lettek volna is, Pest nélkül ugyanúgy elképzelhetetlen a szlovák szellemi-politikai élet, mint a magyar Pozsony nélkül.

Szerzőnk kifejti, hogy a szlovák történészek 1918 után visszatekintve is Szlovákiának tartották országuk területét, ami politikailag érthető ugyan, de „hosszú ideig nem szabadna akadályozni a tényleges történettudomány” érvényesülését. Egyébként például 1514 vagy 1848–49 értékelhetetlen a mai Szlovákia területére vonatkoztatva.

Halász Iván a magyarországi történelemtanítás témánk szempontjából legproblematisabb pontjának a többkultúrúság és a nemzetiségi kérdés tanítását tartja. A magyar történettudományban, oktatásban, közfelfogásban nem okoz problémát Zrínyi Miklós, Petőfi Sándor, Liszt Ferenc nem magyar származása, a magyarok – államalkotó nemzetnek érezve magukat – alig érdeklődtek a nemzetiségi kérdés iránt. A változás csak Trianon után következett be.

Megszívlelendő, igaz üzenet a magyar történelemtanároknak Halász Iván alábbi okfejtése, a hungaroszlovakológia alkalmazásának elkerülhetetlensége: „... a magyar–szlovák kapcsolatok (minimálisan a 18. század végéig) területi problémája abban is megnyilvánul, hogy ez a történelem nemzeti alapon szinte szétválaszthatatlan...” Bél Mátyás és Krman Dániel példája szerint „az *uhorsky* (ugyebár hungarus, magyarhoni) valóság és a történelem valóban közös, és ez nem csupán klisé. Jól fejezte ezt ki 2003. évi újévi beszédében Pavol Hrušovský, a Szlovák Nemzetgyűlés elnöke,” amikor a kereszténységről és Magyarhonról mint a szlovákság arculatát alapjaiban meghatározó erőről beszélt.

Szakszerűen és objektívan foglalkozik Halász Iván a „Felvidék” és a „középkori Szlovákia” típusú, kölcsönösen pontatlan terminussal. Alapállásnak a türelmet, a napi politika távol tartását javasolja: világosan kell láttatni

a diákokkal az egyes terminusok erkölcsi és tudományos alapjait, ugyanígy az egyes személyekben föllelhető különböző identitás-megnyilvánulásokat. Kitűnő pedagógiai elkötelezettséggel ajánlja a diákok megismertetését kevésbé híres személyiségekkel, főként a budapesti szlovák társadalommal a 19–20. század fordulóján. Igen hasznos a helyi, a „nagypolitikától” távoli, regionális szintű események értékelése. Ezek nemegyszer jótékonyan befolyásolják a tömegtájékoztatók értékeléseit.

- ♦ ♦ ♦ HURBAN-VAJANSKÝ, Svetozár, *Száraz hajtás* (ford., jegyzetek, utószó: Ábrahám Barna; Magyar Napló, Budapest 2011) 439 pp.

A regény a magyarsággal, a magyarosodó *uhorský*/hungarus állammal való teljes szakítás. A brezovai betörés hőisének fia immár a szlovákot tekinti belső *nemzeti* ügynek, nemzete territóriumát kiszakítja az ország egészéből. Regényének szereplői kizárólag szlovákok, nemzetiek vagy magyar tudatúvá fajzottak. Egyedül a zsidók képviselik az idegen etnikumot. Vajanskýval hasonló problémái vannak a szlovák művelődésnek, mint Kollárral. Csak magyarellenességét tudják, tudták elfogadni, orosz orientációja, a szlovák származású magyarosodó nemesség reszlovakizálása, a cseh politikához fűződő vitatható viszonya miatt mindmáig hiányzik a *teljes* szlovák Vajanský-kép is. És itt megint kikerülhetetlen, mellőzhetetlen szerepe van a magyar szlovakisztika szempontrendszerének, objektivitásának. Ennek sikeres eredménye Ábrahám Barna Halász Ivánéhoz hasonló tankönyv-kísérlete, hiszen fordításait minduntalan jegyzetekkel kíséri, utószava pedig kiváló tankönyvfejezet.

A regény alap-mondanivalója a dzsentrizálódó, szlovák gyökereit elfelejtő nemesség, a száraz ág életre keltése, összefogása a nemzeti tudattal rendelkező szlovák vállalkozó és értelmiségi réteggel. Mindez játszódik pedig egy kisvárosban, ahol háromnapos járásra akadnak igazi magyarok, a környék földjei nagyrészt zsidó kézben vannak, a kocsma természetesen. Ide vetődött egy cseh főerdész, aki harminc év ittlét után is némettel keverte a szlovákokat, és „úgy jött hazánkba, mint egy új Jiskra ...” Az ősei könyvtárában böngésző Rudopol'ský *csehszláv* műveket is talál, és Ábrahám Barna rögtön magyaráz: „Hagyományos magyar nevének *cseh-tót*, a XVI. századi cseh bibliafordítás nyelve, amit a szlovákok a XIX. század közepéig irodalmi nyelvként használtak.” Magyarázza az *odrodilec*, reneget szót is: „A XIX. századi szlovák sajtó, irodalom központi kifejezése, a magyar állameszmét vagy akár identitást hangoztató szlovákokat jelöli.” Jegyzetezi fordítónk a három szlovák gimnázium 1874-es bezárását, illetve országosan a szlovák érzelmű diákok elleni fegyelmi eljárásokat. Nem restell szépirodalmi szövegbe szómagyarázatokat fűzni,

amivel azt is jelzi, hogy a fordítás itt nem elsősorban esztétikai meggondolásból készült. Vállalja a szlovák *Uhorsko Magyarhonnak* fordítását, aminek jogossága ebben a környezetben különösen nyilvánvaló. Alapos anyagismeretre támaszkodva tájékoztatja a magyar olvasót a szlovákok katolikus-evangélikus megosztottságáról ekképpen: „Az evangélikus lelkész-házaspár és a katolikus esperes szerepeltetése ... az óhajtott nemzeti összefogás jelképe. A két felekezet viszonyát még a cselekmény idején is a kölcsönös gyanakvás jellemezte, amelyet azonban közös intézményekkel (pl. a Matica irányításában), akciókkal a vezető személyiségek igyekeztek tompítani.”

Igaza van Ábrahám Barnának, amikor utószavában adósságtörlesztésnek nevezi fordítását. De adósságtörlesztés az így is egybetartozó mindhárom kötet. Szerzőik hazai szlovakisztikáknak a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Szlovák Tanszékének szellemiségét valló egykori vagy mai oktatói. Mindhárman a hungaroszlovakológia, a szlovákságtudomány hungarus és magyar elemeinek belső elemzésével tárják fel a magyar–szlovák szellemi összefüggésrendszert, s abban a szlovákság magyarképeinek okait.

Käfer István

- HETÉNY János, *A magyarok Máriája. Mária-tiszteletünk teológiája és néprajza* (Szent István Társulat, Budapest 2011) 692 pp.

A teológus és néprajzkutató Hetény János már 1950-ben, tanulmányi ideje alatt elhatározta, hogy a Boldogságos Szűz életét vizsgálja a népi ünneplés világában. Doktoráló dolgozatát „A Mária-ünnepek magyar népi megülésének teológiai vizsgálata” címmel írta. Most felvetődött a disszertáció kiadásának gondolata, de a szerző jobbnak látta, beledolgozni az eltelt évtizedek vonatkozó irodalmát. Így készült el tetemes gyarapodással a kötet, amely azonban megtartotta az egykori disszertáció felépítését.

A könyv – szándéka szerint – teológia és néprajz. G. Montini államtitkár (a későbbi VI. Pál pápa) egy 1953-ban írt levelében kifejtette, hogy „szükségesnek mutatkozik, hogy minél szűkebbre vonják és végül is megszüntessék azt a sajátos elszakadást, amely a máriás jámborság és a Mária-teológia között észlelhető, mert a kettőnek belső találkozása és a kölcsönös befolyásolás rendkívül fontos”.

A kötet szerkezetileg Szűz Mária élete szerint tagolódik. Ismerteti az egyes Mária-ünnepeket, azok történelmét, az ünnep teológiai tartalmát, és idéz sok olyan népi szokást, imát, éneket, amely az ünnephez kapcsolódik. Ismerteti a Mária-kultusz történeti és jelenkori formáit.

Duns Scotus tanításával teológiailag hamar elfogadottá tette Szűz Mária *Szeplőtelen Fogantatását* a „*praeredemptio*” (megelőző megváltás) tanával. A magyar népi vallásosságban Szent Anna tisztelete sokszor kapcsolódik a Szeplőtelen Fogantatáshoz. Sok népi imádság – elsősorban a terhes anyáké – fordul a „szeplő nélkül” fogantatott Istenanyához. Sok népi ájtatosság kapcsolódik a lourdes-i jelenésekhez is.

Kisboldogasszony Szűz Mária születésének ünnepe. Az ünnepnek ún. egyházas és magyaros elnevezése kb. egyenlő arányban fordul elő régi magyar naptárakban. A népies áhítat sokféle módon fejezi ki tiszteletét Szűz Mária születése iránt: kilenceddel, hajnali órákban végzett áhítattal, imádságos összejövettel, litániával, hangsúlyozott öröm kifejezésével. A hajnallal kapcsolatos az a Kisasszony-napi hiedelem, hogy a kelő napban meg lehet látni Mária alakját. Az ünnepre írt szövegek kedvelik a „bimbó, oltvány” motívumot. Kisboldogasszony kedvelt búcsúünnep.

Szűz Mária nevének jelentőségét már az első századok atyáitól kezdve sok írásban hirdették, a magánáhítat és a népi kultusz mégis megelőzte a liturgikus ünneplést. Szűz Mária nevének első ismert tisztelője Anglia prímása, Canterbury Szent Anzelm (1033–1109) volt, aki kifejezetten imádkozott Mária nevéhez. Mária neve napja saját ünnepet csak a 16. században kapott.

Mária templomi bemutatásának november 21-i liturgikus ünnepe valószínűleg az 543-ban a jeruzsálemi templomtéren emelt Mária-templom felszentelésének emléknapja. A népi jámborságra nagy hatással volt a *Makula nélkül való Szent tükör*.

Mária eljegyzése, menyegzője. Az apokrif Jakab-ősevangélium mondja el Mária eljegyzését. A Jászságban, a palóc vidékeken, Gután vendégeskedéssel ünneplik Mária menyegzőjét.

Gyümölcsoltó Boldogasszony. A keresztény egyházak legrégebbi ünnepei közé tartozik Urunk születésének hírüladása. A népi áhítat ismeri az Úrangyala parafrázisát, a liturgikus szöveg bővítése a 10. századtól tapasztalható.

Sarlós Boldogasszony. Szűz Mária látogatását Szent Erzsébetnél ünnepként VI. Orbán pápa írta elő, de halála miatt csak IX. Bonifác 1389-es rendelete léptette életbe. Sok népi éneknek tárgya ez a látogatás és Szűz Mária ekkor mondott hálaéneke, a *Magnificat*. Az ország északi részén virágokkal díszítettek egy széket, és a ház elé tették, hogy ha arra jönne Mária, legyen hol megpihennie. Sok helyen zarándoklatot tartanak, vagy virágot, füveket szentelnek. Sarlós Boldogasszonykor az asszonyoknak aratniuk kell, ha keveset is.

Kármelhegyi Boldogasszony. Kármel hegyét az ókortól szent hegynek tartották. A 3. századtól kezdve Szűz Máriának mint a Kármelhegy Védőasszonyának tisztelete virágzott a remeték között. A Kármelhegyi Boldogasszony

tiszteletét növeli a skapuláréhoz fűződő hagyomány. A több szerzetesrend által hordott ruhadarabot a laikusoknál felváltotta egy kis vállruha, majd a nyakban hordott érmecske. Viselése a társadalom minden rétegében elterjedt: viselték a Habsburg királyok éppúgy, mint pl. Deák Ferenc.

Karácsony. A legrégebb Mária-dogmát az Efezusi Zsinat határozta meg 431-ben: Mária Isten-szülő. A karácsonyra való készülődés időszaka, advent, először a vízkereszt előtti 3 hetes készülődés időszaka volt, később ez eltolódott karácsony elé. A kötet ismerteti a karácsonyi szokásokat: a betlehemezést, a Szent Család szálláskeresését, a szenteste karácsonyfa-állítását és a karácsonyesti kántálást.

Havi Boldogasszony a római S. Maria Maggiore-bazilika felszentelésének emléknapja.

Gyertyaszentelő Boldogasszony, Jézus bemutatása a templomban. A népi szokások a szentelt gyertyához kapcsolódnak.

A *Fájdalmas Anya* ünnepe az Isten Anyja fájdalmának tisztelete. Rendkívül gazdag a téma folklórja (Mária-siralmak, fájdalmas olvasók, különféle verses epikumok).

Húsvét ünnepe Mária számára is örömnép.

Nagyboldogasszony, Szűz Mária mennybevitelének ünnepe. Ehhez az ünnephez tapad a legtöbb nemzeti emlékün, hagyományunk.

A mű részletesen foglalkozik a *Boldogasszony-kérdéssel*. A kifejezés egy pogány istennő alakját idézi. Krónikáink szerint Gellért püspök nevezte el Máriát Boldogasszonynak. Közkedveltek voltak a Napbaöltözött Asszony ábrázolásai. Az ünnep egyúttal Magyarok Nagyasszonyának, Magyarország védőszentjének is ünnepe. Több ország is patrónájának fogadta Máriát a 17. században. Szent István ezeket 600 évvel megelőzve, 1038-ban ajánlotta fel hazánkat Máriának.

Külön fejezet fejt ki, hogy miként ábrázolták a művészetben és a néprajzban Mária szépségét, és külön fejezet ismerteti a *hazánkban vérrel könnyező kegyképeket, a szombati Mária-tiszteletet, a rózsafüzérhez kapcsolódó népi irodalmat*.

A szerző *tanulmányoknak* nevezi a vizsgált téma jellemzőit:

- a népi áhítat találkozást keres a szent Szűzzel;
- a vallás a mindennapi élet megszentelésén keresztül valósul meg;
- a népi Mária-ünnepelés „közösségi” vonás; a Mária-tisztelet elrendezi, egybefogja az életet;
- a népi Mária-kultusz kapcsolatban van az egyházi hagyománnyal;
- a népi vallásosság szerves része a magyar kultúrának;
- a népi vallásosság bensőséges szeretettel fordul Máriához;
- a népi vallásosság mély, aszketikus és misztikus;

- a Mária-tisztelet és a mariológia egymásra gyümölcsözően hatnak;
- a népi vallásosság változik; a vallásos emberek ma új adottságok között alakítják vallásosságuk formáit.

A kötet bőséges irodalommal, angol nyelvű összefoglalóval és képmelléklettel zárul.

Czékli Béla

- ♦♦♦ KOC SIS Imre, *Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába I* (Szent István Társulat, Budapest 2010)

A könyv az Újszövetségi Szentíráshoz írt „bevezető” első részét foglalja magában. Kezdeti harmada a bevezetők szokásos témáit tárgyalja. Így szól a Jézus-korabeli *zsidó* élet történelmi, társadalmi és vallási adottságairól, majd a *pogányság* világáról, elsősorban kulturális és vallási vonatkozásaiban. A közölt ismeretek elengedhetetlenek az Újszövetségi Szentírás kielégítő, jó megértéséhez. A mű érdeme, hogy az általános ismertetésen túl hangsúlyt helyez a Szentírást érintő kapcsolódási pontok bemutatására. Megfelelő teret szentel (2. rész) a *kánon* és a *szövegtörténeti* kérdések tárgyalásának. A mai világban, amikor a médiák nemegyszer szenzációéhesen, a szakszerűséget mellőzve „tálatnak” a szövegeket és a kánont érintő feltételezéseket, a könyv jó ismeretek sorakoztat fel az egyházi szempontok megértéséhez.

A harmadik rész az Újszövetségi Biblia elbeszélő könyveivel foglalkozik, a három szinoptikus evangéliummal és az Apostolok cselekedeteivel. Végül rátér Szent János evangéliumára, amit igen helyesen, az evangéliumi hagyomány új szintéziseként, az adott korban szükséges újraértelmezéseként tárgyal.

Az ismeretek bemutatása az újabb kori bibliakutatás tudományosan megalapozott szemléletmódjára épít anélkül, hogy teret engedne szélsőségesnek tűnő megoldásoknak. Így kimondható, hogy a mű a katolikus hit talaján vezeti az olvasót az Újszövetségi Szentírás alaposabb tanulmányozásához.

A könyv komolyan ajánlott a teológusok és a „mélyebbre” törekvő nagyközönség számára. Különösen fontosnak tartanám, hogy a plébániai könyvtárak beszerezzék. Ez megalapozott támaszt és segítséget jelentene a katekézisre és a bibliaórákra való felkészülésben. A témákkal kapcsolatos fontosabb idegen nyelvű művek felsorolása jó útmutatást nyújt az igények szerinti részletesebb tanulmányozáshoz.

Az ígért második kötet az újszövetségi levél-irodalommal, illetve a Jelenések könyvével foglalkozik majd.

Gaál Endre

- ♦♦♦ IRATOK, DEKRÉTUMOK ÉS NAPLÓK MINT A ZSINATOK FORRÁSAI
 Az Internationale Gesellschaft für Konziliengeschichtsforschung
 esztergomi konferenciája (2010. szeptember 16–20.)

A zsinatok története szorosan kapcsolódik az egyháztörténethez, mint ahogy ezt az Internationale Gesellschaft für Konziliengeschichtsforschung (Nemzetközi Zsinattörténet-kutató Társaság) Esztergomban, a magyar primások történelmi székhelyén megrendezett konferenciája is megmutatta.

Az ülések helyszíne a Szent Adalbert Központ volt. Az előadások „A zsinati és szinódusi összefüggések forrásai és forrástípusai” téma köré rendeződtek.

Bevezetésként Erdő Péter bíboros, esztergom–budapesti érsek a II. Vatikáni Zsinat utáni magyarországi zsinati életről beszélt. Emellett II. János Pál pápára emlékeztetett, aki 1991-ben a magyar püspököknek tartott beszédében központi kérésként az egyházmegyei zsinatok megtartását jelölte meg, a helyi egyházi megújulás érdekében. Miután 1993-ban Magyarországon az egyház új szervezeti felosztást kapott, az Esztergomi Főegyházmegyében – amely ekkor vette fel az Esztergom–budapesti nevet – egyházmegyei szinódust tartottak, amelynek ezt követően megjelentetett szinódusi könyve a későbbi magyarországi egyházmegyei szinódusok modelljévé vált.

Adriányi Gábor „A katolikus egyház története Magyarországon 1918-tól 1989-ig, a kommunista uralom végéig” című nyitóelőadása után tértek rá az előadók a konferencia tulajdonképpeni témájára, amely átfogta a zsinatok történetének teljes időszakát.

Elsőként Christof Brennecke (Erlagen) a 4. századi zsinati hagyomány átörökítésének problémáját ismertette az ariánus válságig. Habár a korai 4. század szinódusi aktái nem maradtak fenn, feltételezni lehet azok létét. A sirmiumi szinódus (351/352) jegyzőkönyve például hivatali gyorsírókat említ. A nizai (325) és a serdicaei zsinat (342/43) részben fennmaradt jegyzőkönyvei és aktái rekonstruálhatóvá teszik a tanácskozások menetét. A 4. századi szinódusok határozataikat levelekben ismertették az egyház közösségének egészével, a császárral és a döntésekben érintett helyi egyházakkal. Ehhez jöttek a teológiai, hivatalosan megerősített hitvallások és az egyházfegyelemi kérdésekhez kapcsolódó kánonok. Később a kánonokat egyházjogi gyűjteményekben foglalták össze, és a fennmaradt zsinati szövegektől elkülönítve publikálták. Ezek a kánonok mintegy a későbbi egyházjog előzetes formáinak tekinthetők. Némely püspök, mint Alexandriai Athanasius vagy Poitiers-i Hilarius, archíválta és magyarázatokkal látta el ezeket a zsinati dokumentumokat. A szinódusok az 5–6. század óta összekötő kapocsként szolgáltak a királyság (illetőleg a császárság) és a püspöki hivatal között – tanúsította a végeredményt Brennecke.

Thomas Graumann (Cambridge), „Jegyzőkönyvezés, aktakiállítás, dokumentáció- és jelentésírás az Efezusi Zsinat (431) példáján” címmel tartott előadást.

Richard Price (Cambridge) és Manuel Mira (Róma) a 649-es lateráni zsinattal foglalkozott, amelynek ülései két nyelven folytak. A Lateráni Zsinat elítélte a monotheizmust, és kihirdette Krisztus két akaratát (a 451-es Kalkedoni Zsinat Krisztus két természetéről szóló tanításának konzekvenciájaként). Mira elgondolása szerint valószínű, hogy a lateráni zsinat határozatai Hitvalló Szent Maximus apát befolyása alatt születtek.

Heinz Ohme (Berlin) a „Concilium Quinisextum forrásai” címmel a második trullai zsinatról (691/92) számolt be. A II. Jusztinián bizánci császár által egybehívott zsinat 220 püspök részvételével ülésezett a császári palota kupolacsarnokában, Konstantinápolyban. A zsinati ülések jegyzőkönyvei nem maradtak fenn, a határozatok jegyzőkönyvei azonban igen. Ezek szerint 102 fegyelmi kánon a későbbi kánonjogi szöveggyűjtemények nyomán került be a bizánci joghagyományba. Ezen a zsinaton pápai legátusok nem voltak jelen. A második trullai zsinat menete az erős államegyházi szellem miatt fegyelmezett volt. Míg a zsinati határozatokat a császárok addig névtelenül írták alá, II. Jusztinán már saját nevét jegyezte a püspökök aláírásai fölé. A határozatokat még a pátriárkák beleegyezése előtt szankcionálta és hatályba helyezte. Az ortodox egyházakban a második trullai zsinat ökumenikus zsinatnak számít, de II. Jusztinián erőfeszítése, hogy a pápát utólagos megerősítésre rávegye, hasztalan maradt.

Peter Bruns (Bamberg) „Abu Qurrai Theodor és az ökumenikus zsinatok” című előadásában Theodor (kb. 740–820) melkita teológusról beszélt. A mezopotámiai Harran püspöke a legkorábbi arab nyelvű keresztény gondolkodónak számít. Theodor, aki az Abu Qurrai (a vigasztalások atyja) tiszteletbeli elnevezést kapta, kifejlesztett egy kritériumrendszert a teológiai áramlatok és a nem keresztény vallások értékelésére. Anyanyelvén, arabul megcáfolta például a Koránt. Egyháznak a Kalkedoni Zsinat tanítását vallók közösségét tekintette, amelynek 451-ben elfogadott hitvallása kimondta Krisztus egy személyében lévő két természetét. Írásai hangsúlyozzák a péteri hivatal különleges helyzetét, mivel az apostolok közössége nem létezhetett vezető nélkül. A krisztusi segítség természetesen nem a személynek, hanem a hivatalnak szól.

A nagy nyugati egyházszakadás (1378–1417) idején, 1409-ben ülésezett a bíborosok által összehívott pisai zsinat. Dieter Grigensohn (Göttingen) a XII. Gergely pápának adott jogi szakvélemények példáján mutatta be, hogy a jogi szakértelmet miként alkalmazták az egyházpolitikai pozíciók megőrzésére, ami azonban késleltette a skizma megszűnését. Előadásának címe: „A jogi tanács szerepe az egyházpolitikai krízisben. Consilia az 1409-es pisai zsinat előkészítéséhez és indoklásához”.

Ansgar Frenken (Ulm) előadásának („A naplók mint zsinati források”) tárgyát a Konstanzi Zsinat (1414–1418) példáján mutatta be. Az egyes zsinati résztvevőktől vagy megfigyelőktől származó levelek, feljegyzések és naplók nem pártatlan tudósítások. Kommentáló jellegük mégis az egyházi zsinatok vizsgálatát gazdagíthatja, mert betekintést engednek a kulisszák mögé, benyomásokat, hangulatokat, személyes véleményeket és értékeléseket is tükröznek. A francia bíboros, Guillaume Fillastre és két kúriai munkatárs, Jacobus de Cerretanis és Guillaume de Turre – akik a Konstanzi Zsinat résztvevői voltak – naplói példáján hívta fel a figyelmet Frenken egy lehetséges módszertani kockázatra. A naplóírók elemzésénél nemcsak az ő céljukat vagy olvasóközönségüket kell figyelembe venni, hanem megfontolásra érdemes az is, hogy az ő véleményük helyénvaló-e, és mely tényekre tudnak támaszkodni. A válogatási szempontokat tekintve szintén fel kell tenni a kérdést, hogy miért hallgat el több naplóíró is olyan ismert eseményeket, amelyeket mások viszont előtérbe helyeztek. A szubjektív jellegű naplók visszatükrözhetik az egyházpolitikai tendenciákat és erőviszonyokat, illetve a nemzeti egyházak vagy a kúria véleményeit, mivel elképzelhető, hogy egy-egy napló megbízásra készült. Mivel a „napló” mint műfaji megjelölés helytelenül azt sugallja, hogy nem volt olvasóközönsége, ez azt a kérdést veti fel, hogy nem kellene-e inkább a „személyes jelentés” meghatározást alkalmazni.

A Trienti Zsinat (1545–1563) a tartományi zsinatok hároméves periódusonkénti összehívását írta elő, aminek betartását az 1565-ös *De concilio provinciali* traktátus ajánlotta. Ebből kiindulva fejtette ki Johannes Grohe (Róma) Borromei Károly szerepét a trienti reformrendeletek gyakorlati megvalósítása terén. Nelson H. Minnich (Washington) „Az V. Lateráni Zsinat megvalósítása Borromei Szent Károly milánói zsinatai alatt” című előadásában szintén a szent püspök tevékenységével foglalkozott. A két előadásból kitűnt, hogy Borromei Károly nemcsak a *Tridentinum* utáni korszak püspökideálja, hanem megtestesítette az V. Lateráni Zsinat püspökideálját is.

Az amerikai zsinatok modern liberalizmushoz való viszonyát vizsgálta Carlo Pioppi (Róma) két kolumbiai tartományi zsinat példáján (Új-Granada 1868-as és Cartagena 1902-es zsinatai).

Ezt követte saját előadásom „Az egyházi hagyomány recepciója a II. Vatikáni Zsinaton” címmel, melyben a művészettel foglalkozó zsinati határozatokat igyekeztem bemutatni és elemezni. A vizsgált zsinati dokumentumok összhangban vannak a 20. század első felében megjelent, művészettel kapcsolatos pápai megnyilatkozásokkal, amelyek kiálltak a hagyomány és a modernitás helyes kapcsolata mellett. A II. Vatikáni Zsinat megerősítette ezeket a korábbi tanításokat, különös tekintettel XI. és XII. Piusz pápa tanítására, de egyben új nyelven öntötte azt formába, és új aspektusokkal egészítette ki.

A II. Vatikáni Zsinat mai értelmezésének példáján az esztergomi konferencia záróelőadásában ismét a naplókval kapcsolatos módszertani megközelítések kerültek szóba. A bolognai Istituto per le scienze religiose, amely 2007-ig Giuseppe Alberigo vezetése alatt állt, többéves munkával tárta fel jelentősebb teológusok és más zsinati résztvevők naplóit, személyes feljegyzéseit és levelezéseit. A bolognai iskola a periférikus források szisztematikus elemzése révén a zsinat eseménytörténetére koncentrált. Alberigo e kutatások eredményét és a belőlük levont következtetéseket ismertette.

Az Esztergomban elhangzott előadások a 2011-es év során jelennek meg az *Annuario Historiae Conciliorum* folyóiratban. Az Internationale Gesellschaft für Konziliengeschichtsforschung üléseinek sokéves hagyományát 2012-ben a svájci Freiburgban rendezett konferencia folytatja, amely „Az evangelizáció mint a zsinatok témája” kérdéskörrel foglalkozik majd.

Ralf van Bühren
(fordította: Rétfalvi Balázs)

♦♦♦ ORA ET ARS 2011

Kulturális és tudományos szimpózium Trencsénben

A Trencsén melletti szkalkai apátság és Szent Benedek remete barlangja évszázadok óta népszerű zarándokhely. Az évente (július 17-én) rendszeresen megrendezett ünnepélyes zarándoklatot négy éve megelőzi az „Ora et Ars” elnevezésű kulturális és művészeti szimpózium, amelyre idén június 15–26. között került sor. A fő szervező Trencsén város, Trencsén megye és a szlovák Kulturális Minisztérium, az esemény kurátora Marián Kvasnička történész, művészettörténész volt.

Az „Ora et Ars” szimpózium az idén három szekcióból állt. A Jozef Vydrňák vezette képzőművészeti szekcióban összesen hat ország művészei vettek részt. Csehországból érkezett Jan Botek (Uherské Hradište) festő, Lengyelországból Krzysztof Brzuzan (Rzeszow) szobrász, valamint Eugeniusz Molski festő és keramikus (Tarnow), Oroszországból Oxana Begma (Moszkva) tájképfestő, Szerbiából (Zombor) Miljenko Buiša és Nikola Brkanović festők. Magyarországot Gnandt János békéscsabai festőművész képviselte. A helyi művészek közül Andrej Augustín festő (Pozsony), Il’ja Holešovský keramikus (Trencsén-Tepla), Juraj Oravec festő, Jozef Syrový szobrász (Trencsén) és a szervező, Jozef Vydrňák festő (Dubnic) mutatkozott be. A művészek a rendezvény ideje alatt helyben készítették el műveiket. A hely többeket megihletett, és sok alkotás témája lett Szkalka vagy Szent Szvorád András és Benedek remete.

A Rudolf Dobiáš szervezte szépirodalmi szekcióban nyolc kortárs író vett részt: Rudolf Dobiáš, (Trencsén-Tepla), Judita Kaššovicová (Somorja), Elena Hidvéghyová-Yung, Štefan Bučko, Ferdiš Takáč (Pozsony), Pavol Stanislav (Szenic), Ján Maršálek (Szvinna), Milan Kupčík (Trencsén). A képzőművészek és írók alkotásaiból készült nyomtatott katalógus (Ora et Ars – Skalka 2011. Trenčín, 2011.) elérhető az interneten (www.trencin.sk).

Ebben az évben először a művészeti szimpóziум keretében rövid tudományos konferenciára is sor került Igor Zmeták szervezésében, aki a konferencia első előadója volt. Igor Zmeták a Szlovák Nemzeti Könyvtár tudományos munkatársa és a pozsonyi Komenský Egyetem tanára a középkori Szalkára vonatkozó írásos forrásokat mutatta be, köztük a szent remeték legendáit is. Külön kitért a bencés kolostor könyvtárának történetére, a rendelkezésre álló adatok alapján bemutatva az egykori gyűjteményt, amelyből ma már csak egy pergamen kódexlap maradt ránk, amelyet a Magyar Országos Levéltár őriz. Szalka legkorábbi történetét mutatta be a Trencsényi Múemlékhivatal munkatársa, Daniela Nipčová, történész, régész, muzeológus is, de más típusú forrásanyag, a régészeti leletek alapján.

A következő két előadás a kolostor újkori történetéről szólt. 1644-ben Püský János nyitrai püspök adománya révén a jezsuita rend vette át az addigra már üresen álló bencés kolostort. A jezsuiták később több misszióállomást is létrehoztak a környéken, és innen sikerült megszervezni trencsényi letelepedésüket is. Ennek körülményeit és a trencsényi jezsuiták szalkai működését Viliam Judák nyitrai püspök, egyháztörténész ismertette. Ugyanehhez az időszakhoz kapcsolódott saját előadásom, melyben a Magyar Országos Levéltárban őrzött iratok és a trencsényi jezsuitáknak a budapesti Egyetemi Könyvtárban található *Historia domusa* alapján a szalkai jezsuiták tevékenységét vázoltam, egyúttal röviden bemutatva az említett forrásokat.

Szalka történetének harmadik korszakáról beszélt Peter Martinák és Mária Vdovičíková. Peter Martinák a trencsényi Michal Rešetka könyvtárból Ľudovít' Bonaventura Stárek (1803–1863) szalkai plébános, történész, tanár munkásságát ismertette, kiemelve a szalkai kolostor rekonstrukciójában játszott szerepét. Mária Vdovičíková (Trencsényi Múemlékhivatal) a jelenlegi állagmegóvási és felújítási munkákat, valamint a jövőbeli terveiket mutatta be. Az elhangzott előadások külön füzetben jelentek meg (*Okno do histórie Skalky*, szerk. Igor Zmeták; Trenčín 2011), nagyszámú igényes képanyaggal kiegészítve. Ennek teljes anyaga elérhető az interneten is.

Kovács Eszter

◆◆◆ SZAKRÁLIS MŰVÉSZETEK HETE
Esztergom 2011. szeptember 18–24.

A Szakrális Művészetek Hete nagyszabású rendezvénysorozat szeptember 17–25. között idén immár ötödször mozgósította az egész Kárpát-medence kulturális életét az Ars Sacra Alapítvány szervezésében.

Az országos megnyitó a Magyar Nemzeti Múzeumban volt, amelyen fővédnökként jelen voltak Dr. Erdő Péter bíboros, prímás, esztergom–budapesti érsek és Schmittné Makray Katalin, a köztársasági elnök felesége is.

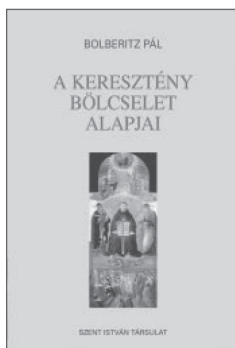
Az esztergomi Szent Adalbert Központ adott otthont a Szakrális Művészetek Hete rendezvénysorozat több eseményének. „Szent István Pozsonyban” címmel, a Pozsonyi Magyar Galéria festőművészeinek tárlatát mutatták be. A megnyitón Kalita Gábor festőművész, a galéria művészeti vezetője ismertette a pozsonyi magyar hivatásos képzőművészek szabad társulásának létrejöttét 2006-ban és az azóta eltelt évek tevékenységét, majd bemutatta az itt kiállító tíz művészt és műveiket. A társulás elődjének tekinti az 1885-ben alakult és 1945-ig működött Pozsonyi Magyar Képzőművészek Egyesületét, amelynek kezdeményezője és első elnöke gróf Esterházy István volt, Esterházy János mártír nagyapja. Az egyesület védnöke az esztergomi érsek, Magyarország prímása volt. A társulás feladatának tekinti a nagy magyar elődökre való emlékezést. A jelen kiállítással az 1000 éves Magyar Királyság megalapítójára, Szent István királyra emlékeznek, akinek koronája ott ragyog a pozsonyi koronázó templom égre mutató hegyes toronysisakjának a csúcán.

A kiállítás megnyitója után – 2011. szeptember 18-án – az Esztergomi Hittudományi Főiskola pompás könyvtártermében a Kecskés Együttes „Őseink buzgósága” című, régi szakrális dallamokból összeállított hangversenye zárta az ünnepi estét Pálmai Árpád kiváló fiatal énekművész és karvezető, az Esztergomi Hittudományi Főiskola zenetanára szólóénekeivel és irányításával.

Prokopp Mária

Bolberitz Pál

A keresztény bölcselet alapjai

A BÖLCSELET a végső okok, az egyetemes alapelvek tudománya. Azokat a végső feltételeket és összefüggéseket kutatja, amelyek túlesnek a szaktudományi kutatás keretein, de amelyek érvényét a szaktudomány is feltételezi. Ilyenek a megismerés, a lét, a cselekvés és az alkotás alapvető kérdései. Belőlük formálódik a bölcselet sajátos problémaköre.

Ebben a témakörben az ismert szerző összefoglaló áttekintést nyújt a filozófia rendszeréről a keresztény világnézet összefüggésében. Az emberi megismerés és a metafizika, továbbá a filozófiai istentan és a természetbölcselet tárgyalásán túl az ember, a vallás és az erkölcs filozófiai kérdéseit is feldolgozza.

484 oldal, puhafedeles, B/S, ára: 3600 Ft

Christoph Markschies

A gnózis

A gnózt meghatározni nem könnyű feladat, hiszen a szaktudósok is mást és mást értenek alatta. Egyesek ókori zsidó–keresztény szellemi áramlatnak tartják, mások egy valamennyi vallás mögött búvópatakként csordogáló, századokat átívelő ezoterikus világvallásként értelmezik, s vannak, akik a vallásfilozófia egy konkrét fajtáját jelölik ezzel a szóval. Napjainkban igen megnőtt az érdeklődés iránta, köszönhetően a könyvek és filmek hosszú sorának – *A da Vinci-kód*, *Mátrix* stb. –, de nem elhanyagolható a média és az internet szerepe sem, hiszen egy-egy gnosztikus szövegelet – Júdás evangéliuma, Nag Hammadí könyvtár – óriási nyilvánosságot kap. CHRISTOPH MARKSCHIES, a

Bonni Egyetem több tudományos díjjal kitüntetett professzora, a téma nemzetközileg elismert szakértője új szemlélettel közelíti meg a gnózis fogalmát és keletkezéstörténetét. Munkája a teljes tárgykört átöleli, az ókori forrásoktól a legújabb kutatási eredményekig. Következtetései arra ösztönzik a szakembereket, hogy felülvizsgálják az elmúlt évszázad megmerevedett bizonyosságait, másokat pedig abban segíthetnek, hogy biztonsággal tájékozódjanak e sokak számára homályos fogalom és jelenség vonatkozásában.

164 oldal, keménytáblás, B/6, ára: 1980 Ft

POSTAI RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda, 1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957 • FAX: 317-0974 • E-MAIL: vevoszolgalat@stephanus.hu